

Zdravotní a hygienické poměry v semináři a gymnáziu

Součástí výchovně vzdělávacího a pastoračního plánu semináře a později i gymnázia bylo zajištění dobré péče o zdravotní stav chovanců a zaměstnanců.

Ředitelství a učitelé si velmi dobře uvědomovali, co může způsobit příliš velká koncentrace chlapců v relativně malém životním prostoru, a věnovali velký zájem především prevenci. V době založení semináře byli chovanci vybaveni nově postavenou budovou, která splňovala základní technické i hygienické normy poloviny 19. století. Nicméně svým charakterem a architektonickým pojetím budova disponovala spoustou volného a nechráněného prostoru, řadou míst, která vykazovala velké teplotní rozdíly a míst, kterými protahoval průvan, jemuž nebylo možno se vyhnout.

Hlavním problémem bylo zajistit v zimě dostatečné teplo a teplou vodu a základní zázemí pro hygienu chlapců. Teplo vyráběla kotelná na uhlí, ve které se v době sezóny spálilo kolem 30 metrů denně. Pracovalo zde na směny 5 kotelníků. Toto ústřední topení však bylo vybudováno až v nové budově gymnázia v roce 1913. Do té doby se muselo vystačit s lokálním vytápěním v kamnech. Vytopit takové prostory na přívětivou teplotu nebylo určitě jednoduché, soudě podle toho, že i na konci 20. století bylo největším problémem moderní školy zajistit konstantní a kvalitní vytápění. Chlapci spali v ložnicích s kapacitou až sedmdesáti osob a částečně tak vyráběli teplo sami. Není divu, že při těchto podmínkách se tak úzkostlivě dbalo na dodržování pořádku a hygieny. Toalety museli chovanci používat nejdříve suché, splachovací klozety se objevily v semináři sporadicky až na konci 19. století. Výměnu prádla a oděvů zajišťovala vlastní prádelna v areálu semináře, kterou obhospodařovaly sestry sv. Kříže společně s děvečkami a pomocným personálem. Prádlo se měnilo podle striktně stanoveného harmonogramu ředitele školy. Přesto všechno se občas objevila i nemoc ze špíny, svrab. Nicméně trpěl jím až překvapivě malý počet studentů, a to jen několikrát ve víc než stoletých dějinách školy. Podařilo se jej zřejmě vždy dostatečně brzo identifikovat a nakažené studenty izolovat od ostatních. Totéž platilo i pro případný výskyt vší.

Vodu odebíral seminář z městského vodovodu, i když disponoval vlastním pramenem na nádvoří před budovou. Voda se pro umývání musela ohřát, a to stálo nemalé finanční prostředky. Pro celkovou očistu těla měli chlapci až do roku 1913 vyhrazenou jenom sobotu, a to od půl jedenácté do dvanácti hodin. Kapacita sprch samozřejmě nedostačovala, a tak museli v příznivých měsících využívat i místní plovárnu a plavecký klub Kroměříže, kde byly sprchy také. Tento neutěšený stav se změnil až po výstavbě nové gymnaziální budovy.

Vedení školy si uvědomovalo, jak je pro udržení dobrého zdravotního stavu žactva důležitý pohyb a pobyt na čerstvém vzduchu. Proto byli chovanci podněcováni k pravidelnému sportu, ať již na zahradách a dvorech semináře, nebo

na hřišti v Podzámecké zahradě. V letních měsících se studenti chodili pravidelně koupat na místní plovárnu a v zimě bruslili na Chotkově rybníku. Součástí výuky byly středeční a nedělní vycházky, které se konaly za každého počasí. Studenti se jich museli zúčastnit a směřovaly jednak do města a také do přírody blízkého i vzdálenějšího okolí.

Největší obavy vzbuzovaly možné epidemie. Ty byly bohužel poměrně časté a škola na ně reagovala tak, jak jí umožňovala úroveň lékařské péče druhé poloviny 19. století. Obvykle byli nemocní separováni od ostatních v nemocničním pokoji, umístěném ve vzdálenější části školní budovy, ve vážnějších případech byli převezeni do městské nemocnice. Pokud nemoc nabyla epidemického rázu, reagovalo se prakticky vždy buď předčasným ukončením školní výuky, nebo vyhlášením mimořádných prázdnin. O povaze tehdejších chorob máme vcelku dobré zprávy, protože bylo zvykem o nemoci referovat velmi obšírným způsobem s uváděním místy až morbidních podrobností. A tak máme zachována jména studentů, jejichž životní příběh skončil neblaze s podrobným výčtem chrlení krve, upadáním do bezvědomí apod. Jistě to souvisí s tím, že vztah lidí k nemoci, smrti a umírání byl tehdy poněkud jiný než dnes. Zatímco dnes máme tendenci smrt tabuizovat, o nemoci hovořit jako o slabosti anebo ji vůbec zatajovat, v druhé polovině 19. století se i smrt velmi mladých lidí brala sice se vši vážností a úctou, ale jako samozřejmá součást života. Svědčí o tom například charakter úmrtních oznámení, která byla tehdy daleko obšírnější a podrobnější než dnes. Jednou věcí si mohl být mladý umírající nebohý student jistý. Jeho konec stíral a smazával veškeré prohřešky, způsobené proti školnímu řádu. Zemřel-li průměrný žák, byl vždy a bez výjimky označován alespoň termínem „hodný“. Pokud odešel talentovaný student, dostalo se mu hodnocení „hodný a výtečný“. Vážná nemoc byla nejčastější příčinou ukončení studia v semináři a na gymnáziu. V třídních výkazech pak nalezneme poznámku „morbus impeditus“.¹²⁰ I při přijímacím řízení byla velká pozornost věnována zdravotnímu stavu a student nebyl přijat bez odpovídajícího lékařského potvrzení. Nesměl trpět žádnou vleklou nebo vážnou chorobou, která by se v průběhu studia mohla zhoršit nebo dokonce mít fatální následky.

O zdravotní stav studentů a zaměstnanců pečoval v období rakouské monarchie víc než 35 let okresní fyzik a lékař MUDr. Kytlica. S ním měl seminář uzavřenou smlouvu o poskytování lékařské péče. Pravidelně docházel k jednotlivým případům a rozhodoval, který se dá léčit v improvizované seminární ošetrovně a který si vyžádá převoz do městské nemocnice.

K mimořádným návštěvám byl doktor předvoláván posluhou, obvykle tuto práci zajišťoval vrátný školy. Stávalo se také, že student zemřel i v době velkých prázdnin. Pokud zemřel učitel, zaměstnanec nebo žák v průběhu školního roku, byl mu školou

¹²⁰120 Ne vždy byla příčina odchodu ze zdravotních důvodů přesně specifikována. Často byl uveden „zdravotní důvod“ nebo „vážná nemoc“. In: Třídní katalogy, fond AG, SOA Kroměříž

uspořádán pohřeb, kterého se nezřídka zúčastnili i studenti a učitelé jiných škol. V případě úmrtí o prázdninách škola vždy vyslala alespoň deputaci, složenou ze zástupců profesorského sboru. Učitelé byli pochováváni vždy dle svého přání, ale často v místě svého působení, totiž na kroměřížském hřbitově na tzv. kněžském poli. Žáci vždy v místě svého rodiště. Z dochovaných fotografií pohřebních průvodů lze usoudit, že zmíněné události byly vždy pojímány jako sice smuteční, ale přesto slavnost. Pochopitelně v případě úmrtí významných osobností ústavu přišli projevit poslední úctu i všechny soudobé veličiny města. Příčiny úmrtí studentů vycházely z charakteru a stavu lékařských znalostí té doby. Musíme si uvědomit, že i běžný katar dýchacích cest se mohl, a často se tak také stalo, zkomplikovat a přivodit smrt. A tak se dočítáme o příčinách úmrtí, jako byl černý kašel, letargický zánět mozku, zápal mozkových blan nebo zápal plic. Z chorob závažných a dlouhodobě těžko léčitelných kralovala tuberkulóza. Statistiky z dob Rakouska nejsou přesné, protože v semináři se v této době ještě nekonaly pravidelné a preventivní lékařské prohlídky. S těmi se začalo až těsně před vypuknutím první světové války. Další velkou hrozbou byly epidemie úplavice, paratyfu a chřipky. Mezi studentstvem se za dobu existence školy vyskytly také dvě sebevraždy, obě způsobené nešťastnou láskou.

Z dochovaných pramenů víme, že péče školního lékaře mohli využívat (a také to činili) učitelé i zaměstnanci bez rozdílu stavu. Lékařskou péči hradil ústav, v případě závažnějších chorob se postupovalo individuálně. Změny v profesorském sboru byly značné, ale přesto seminář a škola disponovala stálými učiteli, jejich dráhu můžeme sledovat od mládí přes dospělost až k smrti. A s tím pochopitelně také vývoj jejich zdravotního stavu.

Největší zdravotní obtíž mezi zaměstnanci způsobovala tuberkulóza se všemi následky a průvodními jevy. Krátkodobé absence některých učitelů způsobovaly blíže neidentifikovatelné záchvaty, ukazující na tuberkulózu v případě zmínky o chrlení krve. Pokud choroba propukla naplno, byla učiteli udělena zdravotní dovolená, často na rok nebo i déle, s příkazem se léčit. Bohužel, jen málokdy se u této choroby dosáhlo zlepšení a alespoň dočasného návratu učitele k žákům. Tuberkulóza byla samozřejmě velmi obávanou a ostře sledovanou chorobou. Až od roku 1928 se ve školách začal povinně sledovat výskyt dětské obrny, letargického zánětu mozku a paratyfu.¹²¹ V roce 1919 z podnětu Československého červeného kříže vznikla jako dobročinná organizace Masarykova liga proti tuberkulóze. Jejím podporovatelem se stal právě prezident Masaryk, který při založení poskytl značný finanční příspěvek, a jeho dcera Alice se stala první předsedkyní organizace. Liga proti tuberkulóze byla velice podporovaná v semináři a na gymnáziu a studenti i profesori prakticky rok co rok konali sbírky v její prospěch. Organizace se zaměřila na prevenci, osvětu a zlepšování hygienických podmínek zvláště v nerozvinutých oblastech republiky, kterými bylo Slovensko a Podkarpatská Rus. Činnost ligy nebyla narušena ani

¹²¹ Celostátní a dlouhodobá zdravotní akce byla nařízena přípisem zemské školní rady č. 429/1928

nacistickou okupací, jedinou změnou bylo vypuštění Masarykova jména z jejího názvu. Členy ligy byli někteří profesoři i žáci. Aktivity Červeného kříže byly v semináři vždy velkoryse podporovány, a to jak v době monarchie, tak za první republiky. Z toho lze usuzovat, že seminář a škola na tom byla velmi dobře co se týče osvěty a informací o těchto neblahých nemocech.

Další smrtelnou chorobou, která si brala oběti v řadách učitelů a zaměstnanců, byla rakovina. Ta byla v této době prakticky neléčitelná, měla díky tomu, že byla často pozdě diagnostikována, rychlý průběh a lékaři se víceméně omezovali na mírnění bolestí a dalších nepříjemných projevů nemoci. Z dalších příčin úmrtí uveďme akutní zánět slinivky, mrtvici a infarkt myokardu. Pouze jednou je doložená tragická nehoda sestry sv. Kříže, která pracovala v prádelně a kterou na ulici srazil povoz. Kuriózním případem úmrtí byl konec doyena sboru, starého sluhy, více než osmdesátiletého, který padesát let pracoval pro seminář a zemřel na záchvat mrtvice přímo při výkonu své služby. Připomeňme, že výslužné této tzv. úřednické třídy bylo velmi malé, a tak žádný z těchto pomocných pracovníků o výslužbu neusiloval, pokud k tomu nebyl vedením školy nucen.

V roce 1913 byla vybudována nová budova gymnázia, jejíž součástí byla také nová domácí nemocnice. Tvořila ji ošetrovna s instrumentárnou a místností, kde byly uloženy základní léky. Dále byly vybudovány dva izolační pokoje se dvěma okny, velké šest krát osm metrů, každý o sedmi lůžkách. Pro případy epidemií a vysoce nakažlivé choroby sloužily dvě další místnosti v odlehlé části budovy, dohromady o pěti lůžkách. Škola neměla dispozice pro delší léčbu, tím méně nakažlivých chorob, šlo spíše o záměr zabránit okamžitému šíření infekce a poté dopravit nemocné neprodleně do městské nemocnice. Ve školní nemocnici se léčily krátkodobé choroby, chřipky, katary a úrazy. Ošetrovatelky byly sestry sv. Kříže a studenti měli ve školním řádu povinnost naprosté poslušnosti jejich příkazům. Nemocniční pokoje byly samostatně vybaveny teplou a studenou vodou, novými koupelnami s plynovými ohřívadly a splachovacími klozety. V zásadě by splňovaly i dnešní hygienické normy. Zásluhy o vybudování domácí nemocnice jsou připisovány především kardinálu Bauerovi, z jehož popudu a na jeho náklady byla zbudována. Náklady byly vyčísleny na 8 000 K.

Obr. 1 kardinál Bauer

V nové budově byly také zřízeny nové sprchy a moderní sociální zařízení. Úroveň hygieny se prudce zvedla a studenti již nemuseli využívat služeb městské plovárny ani dodržovat stanovený čas, určený pro koupání. Škola získala nového lékaře, stal se jím MUDr. Vlček, který vystřídal MUDr. Kytlicu. Ten odešel roku 1911 do výslužby a v roce 1913 zemřel. Tento rok byl výjimečně nešťastný i pro studenty. Zemřelo jich celkem pět, z toho tři na tuberkulózu a dva na zápal plic.

Roku 1913 jsou také poprvé zavedeny pravidelné lékařské prohlídky a jejich výsledky, statisticky zpracované, byly uveřejňované ve výročních zprávách. Uvádí přehled celkem typických onemocnění - záněty pohrudnice, katary horních cest dýchacích, zápaly plic, kýly, zubní kazy, choroby zraku. Stejně tak byly diagnostikovány i choroby srdeční, spála, příušnice, svrab.

Ve třicátých letech 20. století začal být sledován stav zraku u žáků gymnázia. Nelze doložit, zda se jednalo o příkaz zemské školní rady, nebo šlo o projekt vedení školy. Měření zraku prováděl prof. Klapetek a mezi nejběžnější potíže patřily astigmatismus, krátko a dalekozrakost. Setkáme se ještě s jednou zajímavou a dlouhodobě sledovanou statistikou, a to nárůst objemu hrudníku u studentů od primy až po oktávu. I tato tělesná měření, stejně tak i váha, byly zveřejňovány ve výročních zprávách.

Mimořádná pozornost byla také věnována výživě. Studenti byli prakticky plně odkázáni na školní stravování. V ložnicích semináře nesměli mít žádné závadné nebo

snadno zkazitelné potraviny, a to i z jednoduchého důvodu, že je totiž neměli kam dát. Ledničky neexistovaly a k dispozici měl každý student jen malou skříňku na svoje osobní věci. Bylo to velice praktické opatření, protože se tak zabráňovalo nejrůznějším infekcím a také krádežím. Vzhledem k tomu, že se opakovaně a napříč historickými epochami v semináři řešily krádeže jídla, můžeme usuzovat, že nadměrným množstvím potravin studenti rozhodně netrpěli. Nárok na mimořádnou stravu, ať již dietní nebo ve formě přídatků měli pouze nemocní a to ti, kteří byli chorobou upoutáni na lůžko v domácí nemocnici. Jinak byly dávky potravin naprosto stejné a personál měl přísný zákaz jakkoliv a komukoliv v tomto nadržovat. Stejně tak studenti nesměli v jídelně přídatek vyžadovat a také měli zakázáno chytit po personálu, aby jim jídlo obstarával ve městě. K nějakému mimořádnému pamlsku tedy student přišel jenom zřídkakdy, buď si jej přivezl z domova, nebo se mu poštětilo si jej obstarat na vycházce. Nedochoval se nám bohužel seminární jídelníček, a tak nemůžeme posuzovat skladbu tehdejšího školního stravování, ale z vedlejších odkazů je známo, že se vařily i krajové speciality. V kuchyni vládla ředitelkou pověřená sestra sv. Kříže a její pomocnice, a tak se také vařilo samozřejmě to, co ona znala ze svého rodného kraje. Suroviny se nakupovaly od prověřených místních dodavatelů a nemáme doložen jediný případ závažné epidemie choroby ze zkaženého jídla.¹²² Velkým problémem bylo zajistit kvalitní jídlo především ve válečných letech, zejména v letech první světové války. Z rukopisných poznámek ředitele Segeti víme, že se on osobně staral o sehnání přídelu uhlí a brambor pro seminární kuchyni. Lékařské zápisy MUDr. Vlka také konstatují zvýšené procento ochoření z podvýživy. Základní hygienické normy byly po studentech vyžadovány i v jídelně. Bylo povinností mýt si před jídlem ruce a po skončení stolování si každý student musel umýt svůj příbor.

Jak již bylo konstatováno, největší zdravotní rizika představovaly nejrůznější epidemie. V roce 1910 až 1913 to byly opakované případy onemocnění spálou, v roce 1913 jí onemocnělo víc jak 190 studentů. Nebezpečné byly především úplavice a paratyfus, které měly často dramatický průběh a ve větší míře se objevily v Kroměříži v době první světové války. Vysoká koncentrace vojsk i školy, přeměněné v lazarety, si samozřejmě o tento typ onemocnění přímo říkaly. Město i škola dlouhodobě zápasily s nedostatkem vody, zejména ve válečné době, a tak epidemie tyfu a úplavice ze závadné vody byly nevyhnutelné. Gymnázium bylo po kasárnách druhým největším místem s koncentrací lidí na malém prostoru a není divu, že se tyto neblahé jevy rok co rok opakovaly. Profesory i žactvo trápily daleko víc než školní úrazy. Těch kupodivu nebylo v historii školy mnoho. Doloženo máme cca 40–50 drobných úrazů, vesměs způsobených na procházkách, při sportu nebo neopatrném pohybu ve škole. Nejzávažnější byly otřesy mozku, zlomené údy a natržené vazy. Úrazy v tělocviku doložené a evidované nejsou.

¹²² Epidemie paratyfu, které občas školu sužovaly, ovšem vznikaly možnou kontaminací vody nebo potravin

Další typy chorob

Podívejme se blíže na některé typy chorob, se kterými škola a seminář zápasily.

V předválečné i válečné době, tj. cca od roku 1905 do roku 1918 se opakovaně objevují případy tzv. bledničky. Byla tak nazývána forma anemie, která pravděpodobně vznikala z nedostatečného obsahu železa ve stravě. Trpěla jí především dospívající mládež a opakovaně se objevuje jako následek nedostatečné válečné stravy. Podobně máme doloženy i případy revmatismu a svalového revmatismu. Se vši pravděpodobností mohl být způsoben jednak složením stravy a také nepříznivým klimatem ve školní budově.

V roce 1918 a 1920 jsou doložené dvě největší epidemie úplavice, které si vyžádaly dva studentské životy. Úplavice je akutní a vysoce infekční průjmové onemocnění. Objevovala se zřejmě jak bacilární, způsobovaná bacilem, tak i amébní, způsobovaná prvokem. Přenáší se výhradně z člověka na člověka a pro pacienta v této době byla možná léčba jen dietou a dostatečným přísunem tekutin.¹²³ K přenosu docházelo alimentární cestou přes potraviny nebo pitnou vodu.

V roce 1914 se objevily ve městě případy pravých neštovic, a tak byli všichni žáci i profesori vakcinováni. Daleko těžší průběh ale měla epidemie spály, kdy se její obětí stali dva žáci.

Skutečnou tragédií velmi často s fatálním průběhem bylo onemocnění černým kašlem. Říkalo se mu také „davný kašel“ a v této době byl velice obávanou dětskou nemocí. V letech 1915 a 1916 se vyskytlo i několik případů v semináři. Objevoval se především na podzim a v zimních měsících a u většiny nemocných skončil velmi nepříjemnou smrtí – udušením. Původcem je bakterie *Bordetella pertusis*. Jakmile se v organismu uchytlí, dochází k řadě specifických odpovědí. Bakterie produkuje toxin, který zesiluje působení některých hormonů, likviduje funkčnost řasinek a zesiluje propustnost nejtenčích kapilár. Dochází tak k úniku tekutiny mimo cévní řečiště. Právě tato choroba doprovázená „chrlením krve“ mohla být omylem zaměňována za poslední stadium tuberkulózy, a proto často mate historické badatele. Nicméně její závažnost je stejná, ovšem zabíjí daleko rychleji než tuberkulóza. Zvýšené procento hlenu ztěžuje vykašlávání, vyšší citlivost na histamin znemožňovala výdech a pacient se nakonec udusil. Varovným příznakem, že jde o černý kašel, bylo tzv. kohoutí kokrhání, jakési typické zachrčení po záchvatu kašle. Dnes jsou lidé proti této chorobě chráněni hexavakcínou, ale ve dvacátých letech minulého století vesměs nezbývalo než se vroucně modlit za uzdravení.

Zvláštní kapitolou je bezpochyby epidemie španělské chřipky. Ta se nemohla semináři a gymnáziu v roce 1918 vyhnout. Tato celosvětová pandemie probíhala v letech 1918 až 1920. V březnu 1918 se mezi mladými vojáky USA objevil zvláštní virus chřipky, byl vysoce nakažlivý a na podzim roku 1918 se začal šířit po celé

¹²³ Alternativními názvy této choroby jsou shigelóza nebo dyzentérie

Evropě. Postihl 15–50 procent populace a zhruba 1 procento nakažených zabil. To zdánlivě není mnoho, ale počet obětí se udává mezi 20 až 150 miliony, což odpovídá spíše 10 až 20 procentům nakažených. Pro srovnání, na bojištích první světové války zemřelo 8 milionů lidí a 20 milionů jich bylo raněno. Původcem španělské chřipky byl virus „A“, který běžně napadá vepře. Krátce po jejím vymizení se věřilo, že šlo o přímý důsledek poválečné bídy a podvýživy. Tuto teorii ale vyvrací fakt, že stejně těžce postihla i země, které se války nezúčastnily nebo jí byly postiženy jen relativně málo. Největší úmrtnost byla zaznamenána mezi mladistvými a zdravými dospělými. Také se jí v tisku přezdívalo „demokratická nemoc“, protože napadala lidi bez rozdílu sociálního postavení. Problém této choroby byl, že se virus usazoval a množil přímo v plicích, čímž vyvolával jejich prudké zápaly. Stimuloval navíc imunitní systém k přehnaným reakcím, tudíž umírali především lidé se silnějším imunitním systémem, především dospívající a mladí lidé. Výzkumy vedly k závěru, že španělská chřipka vznikla přenosem z ptáků, podobně jako virus H5N1 – virus ptačí chřipky. Mezi oběťmi byli například malíři Gustav Klimt, Egon Schiele, Bohumil Kubišta či básník Guillaume Apollinaire. Chřipka zasáhla ústav plnou silou právě na podzim roku 1918. V krátké době onemocnělo víc jak 75 procent studentů. Je opravdovým zázrakem, že se všichni uzdravili a epidemie si tak nevyžádala ani jednu jedinou oběť. Toto se bohužel nedá říct o epidemii úplavice, která udeřila krátce poté. Pro úplnost dodejme, že existují i názory, že španělská chřipka byla paradoxně způsobena jedovatými toxiny obsaženými právě ve vakcínách proti chřipce. Je pravda, že těsně před vypuknutím pandemie proběhlo právě v USA masivní očkování obyvatelstva, a to mimo jiné také proti chřipce. Určité výzkumy naznačují, že španělskou variantou onemocněli v první fázi takřka výhradně právě lidé očkovaní. I průběh nemoci, vyrážka na břicho, vysoké horečky, tyfové průjmy by ukazovaly na zvláštní symptomy chorob, proti kterým právě měla vakcinace chránit. Název španělská se jí neříká podle místa vzniku, ale podle toho, že právě ve Španělsku měla údajně nejničivější průběh a způsobila největší počet úmrtí.

V době první republiky se pronikavě zlepšila úroveň hygieny. Choroby se vyskytovaly jako výše uvedené a držely se v rozumných mezích. Nicméně doložené případy úmrtí se objevují pravidelně, a to v počtu v průměru dvou až tří studentů za rok. Způsobuje je uváděná tuberkulóza, různé stafylokové sepse, úplavice a komplikace po spalovém onemocnění.

V roce 1934 odchází na odpočinek MUDr. Vlk a krátce poté umírá. Třetím lékařem školy a semináře se stává MUDr. Stanislav Šišma.

Tato nepřilíš optimistická kapitola poněkud narušuje obraz poklidného studentského života bez větších starostí a obtíží. Vidíme, že studenti museli často zápasit s problémy, které dnešní generace díky lékům a očkování nezná nebo považuje za marginální. Nicméně právě tato kapitola může dosvědčit, proč se

student gymnázia za Rakouska a za první republiky cítil pevněji v rukou Božích než dnes...

I. Arcibiskupské gymnázium a seminář v době Československé republiky

Rok 1919 a 1920 proběhl ve znamení instalace nových poměrů a ani ústav nebyl ušetřen poválečných zmatků a strádání. Po velkých epidemiích chřipky a úplavice budovu školy několikrát obsadilo vojsko. V letních měsících roku 1919 se ve škole usadila kancelář 9. dělostřeleckého pluku a štábní setnina československé divize generála Keifera. S určitou rezervovaností bylo ve výroční zprávě konstatováno, že „budova jejich přítomností značně utrpěla“.¹²⁴

Od září 1919 do února 1920 musí AG ve svých zdech strpět opět další vojsko, tentokrát francouzské legionáře plukovníka Poiréeho. Výuka se musela přizpůsobit okolnostem a učilo se mnohdy ve značně improvizovaných podmínkách. Nebylo možné dodržovat ani základní body domácího pořádku, totiž klid, ticho a pořádek na chodbách, na což si mnozí učitelé opakovaně, leč bez úspěchu stěžovali.

Arcibiskupské gymnázium bylo ve všech svých třídách přeměněno na českou školu, němečtí studenti a profesori odešli do Bruntálu, a tak se muselo řídit osnovou platnou pro veřejná humanitní gymnázia s modifikací, že oba zemské jazyky (čeština a němčina) jsou povinné.¹²⁵

Obr. 2 prof. Blažek

Správa gymnázia byla i nadále rozdělena mezi dva řídicí pracovníky, prof. Blažek byl ředitelem gymnázia a prof. Hubík vedl seminář. Novým spirituálem školy

¹²⁴ Výroční zpráva Arcibiskupského gymnázia 1919/1920, SOA Kroměříž

¹²⁵ Výnos Ministerstva školství a národní osvěty 14. 6. 1919, SOA Kroměříž

se po prof. Polzerovi stává prof. Cinek. Správa ústavu byla rozdělena na dvě části nově jmenovaným arcibiskupem Stojanem, a to na žádost prof. Hubíka. Stojan při příležitosti své inaugurace ocenil zásluhy obou jmenovaných a oba byli jmenováni skutečnými rady. Profesor Jockl potom radou konzistorním.¹²⁶ Arcibiskup Stojan je jmenován po rezignaci kardinála Skrbenského. Ten pro církevní školství učinil mnohé. Právě za jeho vlády byly upraveny právní poměry profesorů, jejich platy a penze. Do té doby žili učitelé v nejistotě a právním vakuu. Stojan bezprostředně po své inauguraci navštěvuje ústav a při své vizitaci navštěvuje i výuku. Bohužel ve svém úřadu dlouho nezůstane – 29. 9. 1923 umírá.¹²⁷

Obr. 3 arcibiskup Stojan

Učitelé složili slavnostní přísahu Republice československé a školní život pozvolna nabíral na obrátkách. Kládl se velký důraz především na vlasteneckou výchovu. V předchozích kapitolách bylo tomuto tématu věnováno dost prostoru, ale pro shrnutí je zapotřebí uvést, že nové státní uspořádání znamenalo také nové priority ve výchově k vlastenectví. Osobnost Masaryka byla morální oporou národa zejména v bezprostředních měsících a snad i rocích po vytvoření republiky. Mezi lidmi panovalo velké vlastenecké nadšení, silné antiněmecké nálady, a především obrovský pocit zadostiučinění. Tyto silné emoce bylo pochopitelně potřebné někam zamířit a na někoho vztáhnout. Vzorem se stalo legionářské vojsko. Ti byli částí veřejnosti považováni za hrdiny, kterým nelze upřít lví podíl za prosazení ideje samostatného státu. Určité deizace této skupiny lidí si samozřejmě všimla celá řada autorů, kteří píšou o problematice Rakouska a první republiky. Zároveň to však byli jediní vycvičení a bojeschopní vojáci, které mladá republika mohla použít na svoji obranu, a to jak vnější, tak vnitřní. Nutno připomenout, že brzo po vyhlášení republiky byli legionáři nasazeni také na Slovensku. Obyvatelé Čech a Moravy

¹²⁶ V čele biskupské konzistoře stojí diecézní biskup a jeho zástupce generální vikář. Člen biskupské konzistoře se nazývá konzistorní rada. Skutečným radou byl neakademický a ponejvíce čestný titul, rozšířený především v době habsburské monarchie. Používal se hojně především v německy mluvícím prostředí.

¹²⁷ Arcibiskup Stojan byl do své funkce jmenován jako člověk, který měl blízko k českému národnímu hnutí. Mimo svoji církevní hodnost byl také aktivní v politice. V Senátu Československé republiky zasedal až do své smrti v roce 1923.

nebrali Slovensko jako zemi, pro kterou v první světové válce bojovali, neměli s ní prostě mnoho společného a to, že se Slovensko a Zakarpatská Rus s námi ocitly v jednom státě, bylo přijímáno buď lhostejně, nebo i s jistými rozpaky. Byl oceňován fakt, že díky těmto zemím je naše státní územní rozloha alespoň taková, že nevzbuzujeme v ostatních následnických zemích úsměv. Faktem ovšem je, že právě mezi legionáři, zejména na italské frontě, vznikla myšlenka vytvořit samostatný stát Čechů a Slováků v době, kdy si většina Čechů a Moravanů život bez Rakouska ani neuměla představit. Za tuto myšlenku, jejímiž praktickými nositeli byli právě oni, byli ochotni i umírat, jak o tom svědčí nekonečná řada legionářských špehů, kteří byli chyceni na frontě rakouskými vojáky a nemilosrdně pověšeni. A byli to právě legionáři, kteří na klopách jako první nosili symbol budoucího státu – červenobílou kokardu. Představa, že národ s napětím čekal a tušil státní převrat, je mylná. Národ – obyčejný Čech, Moravan či Slezan byl především převratem překvapen. Mohl novou situaci uvítat s nadšením, rozpaky nebo proti ní dokonce bojovat, ale málokdo mohl takové vyústění nelehké politické situace předvídat. Události v roce 1918 byly značně nepřehledné a chaotické, v tisku se vedle sebe publikovaly články o legiích a o úspěších rakouských a německých vojsk, přestože prohra ve válce byla neodvratná.

Samozřejmě že po převratu byli legionáři logicky vnímáni jako bojovníci za nový stát. ČSR si příliš nevěděla rady s válečnými veterány a invalidy, kteří bojovali i proti své vůli za Rakousko a vrátili se z fronty s hrudí plnou rakouských metálů. Tito lidé nebyli na pořadu dne a logicky cítili značné roztrpčení. Jedinou možností bylo sesbírat rakouská vyznamenání a odevzdat je do sběru, určeného na výstavbu pomníku legionářům.

Studenti, ale především profesori arcibiskupského gymnázia se museli v této době zorientovat a přijmout co nejrychleji závazné stanovisko k dějinným a politickým událostem.

Na základním cíli se nic neměnilo. Arcibiskupské gymnázium i seminář měl připravovat především pro budoucí studium bohoslovectví. Škola i nadále zůstávala soukromým ústavem, určeným jen chlapcům. Čeština byla hlavním vyučovacím jazykem a němčina jazykem pro všechny povinným. Škola nadále přijímala především hochy z českých rodin, německým studentům byl určen seminář v Bruntále. Přibyla řada nepovinných předmětů, začal se vyučovat jazyk polský, ruský, těsnopis, nepovinný zpěv a po určité době i jazyk slovenský a slovenská vlastivěda. Metody výuky zůstaly vesměs stejné, vlastenecká výchova se učila jako za Rakouska, ovšem s jinými tématy. Konaly se výchovně vzdělávací přednášky, „malé domácí slavnosti“ k výročí – slavila se výročí vzniku státu, výročí J. A. Komenského, narozeniny Tomáše G. Masaryka, výročí významných bitev a vítězství legií.

V roce 1921 byl ústav opět krátce zabrán vojskem, na konci října byla vyhlášena mobilizace a neučilo se až do 5. 11., kdy bylo pro výuku uvolněno alespoň jedno

patro budovy. V rychlém sledu se ve škole a semináři střídali spirituálové – dr. Cinek byl jmenován spirituálem olomouckého kněžského semináře, a tak jej nahradil dr. K. Bureš. Ten ovšem krátce na to odchází vyučovat na českou státní reálku do Opavy a je vystřídán v roce 1922 dr. Vlachem. Funkce ředitelů jsou i nadále zdvojeny, jeden pro gymnázium a druhý pro seminář.

Ekonomická situace školy nebyla dobrá. Válečné půjčky, které v dobré víře upsal bývalý ředitel dr. Segeřa, musely být spláceny i v novém režimu. I v této nelehké situaci škola upsala novou půjčku na Československou republiku ve výši 35 000 Kč. Studenti tradičně pokračovali v charitativních akcích a sbírkách, největší částky se vybíraly již od dob Rakouska Uherska na tzv. Dětský den a nově také na Masarykovu Ligu proti tuberkulóze.

Financování gymnázia a semináře probíhalo podobně jako v letech před válkou. Škola byla soukromým ústavem a nadále vybírala školné, ovšem řadě nemajetných nebo chudých studentů poskytovala širokou škálu podpor a úlev z darů a nejrůznějších nadačních fondů. Dary a fondy byly vůbec jedním z nejtrvanlivějších a nejstabilnějších zdrojů zisků, které měly za úkol především podporovat výuku, sloužit na nákup pomůcek a k budování sbírek a podporovat studenty na stravném a ubytovném. Tyto příjmy byly nevelké, nicméně setrvalé.

Gymnázium i škola také oplývaly nemovitostmi, získanými již v době monarchie. Majetek spravovala správa arcibiskupských statků. Seminář byl nadán řadou polností, lesů, rybníků, ale také nemovitostmi ve městě i okolí. Byly cenným zdrojem zisků a pilně se s nimi obchodovalo. Například z přehledu pozemků v roce 1912 víme, že se prodaly za celkovou sumu 310 tisíc K jen za tento rok. Cena dalších pozemků v Polkovicích, Obědkovicích, Vážanech, Všetulech, Šelešovicích i v Kroměříži se odhadovala na dalších 210 tisíc K. Seminář odprodal své pozemky i akciové společnosti „C. k. privátní železnice Kroměřížská“ a díky tomu mohlo být vybudováno železniční spojení Kroměříž – Zborovice. Největší procento smluv bylo uzavřeno mezi soukromě hospodařícími sedláky a seminářem, přičemž seminář také pozemky nakupoval a fungoval jako regulérní spekulant s cenou nemovitostí a polností.

Seminář byl i vlastníkem akcií, od roku 1899 měl v držení akcie Rolnické cukrovarny ve Vrbátkách, dále zástavní právo na nemovitost v Olomouci ve výši 1000 zl. V Kroměříži se stal jádrem vlastnictví nemovitostí dům č. 80 na Sladovnách a dům č. 66, který seminář zakoupil od Marie Tetzlové a nezletilé Leopoldiny Tetzlové, zastoupené poručníkem Adolfem Benešem za 23 000 zlatých (46 000 K). Tyto dva pozemky byly potom uváděny jako doručovací adresa pro školu a seminář.

Coby majitel pozemků a nemovitostí se seminář choval naprosto stejně jako kterýkoliv zodpovědný správce. Vedly se četné soudní spory s neplatiči, velice časté byly exekuční spory, které často končily exekucí majetku dlužníků.

Škola měla zisky i z velkostatku v Choryni, který se ale na začátku 30. let významně zadlužil. Gymnázium v roce 1933 zakoupilo polesí v Bystřici pod Hostýnem za hypotekární půjčku od kněžské nemocenské pokladny. Ta byla ve výši poměrně astronomické částky 2 000 000 Kč. Seminář chtěl hypotekární půjčku krýt výnosem velkostatku, který měl v roce 1933 cca 190 hektarů zemědělské plochy.

Majetek školy nebyl tedy seminářem a gymnáziem přímo spravován, agenda musela projít přes příslušný odbor Správy arcibiskupských statků, ale o výnosech a investicích mohli zčásti rozhodovat ředitel školy společně s ekonomem. Arcibiskup si udržoval poměrně přesný přehled o hospodaření i za pomoci dvou stanovených kanovníků, kontrolorů, kteří zřejmě měli přístup ke všem dokumentům. Kromě toho bylo hospodaření školy do jisté míry kontrolováno státními orgány. Čistě ekonomickou inspekci z Ministerstva školství však nemáme doloženou ani jednu za dobu existence první republiky.

Kmenové jmění semináře v roce 1919 tvořilo:

- velkostatek Choryně (cca 87 ha)
- polnosti v okolí Kroměříže a Šelešovic a další (viz výše)
- domy – gymnázium, seminář (č. 60, 66, 67, 68, 69, 80, 92 – malé domky na Sladovnách, domy ve Štěchovicích č. 48 a 6)
- cenné papíry ve výši 375 025 K
- vklady v záložně ve výši 65 404 K
- válečné půjčky
- vklady v poštovní spořitelně ve Vídni

Tuto ekonomickou část musí uzavřít poznámka, která je pro ekonomiku 30. let příznačná. Když se profesor Konšel,¹²⁸ významný lesní hospodář, stal generálním ředitelem arcibiskupských statků, našel hospodaření v tak kritickém stavu, že žádal v memorandu okamžitou nápravu. Poté, co mu nebylo vyhověno, se jako čestný muž nehodlal podílet na krytí nestabilního hospodářství a omylů a na funkci rezignoval. Odešel na vysokou školu, a tak začala jeho významná akademická kariéra. Profesor Konšel byl v roce 2014 vzpomenuť velkou výstavou, pořádanou v Kroměříži pod záštitou olomouckého arcibiskupství.¹²⁹

¹²⁸ Profesor Josef Konšel, 1875 Určice – 1958 Velká Bystřice, studoval na Arcibiskupském kněžském semináři v Kroměříži, maturoval na piaristickém gymnáziu a vystudoval bohoslovectví v Olomouci. Mimo jiné je zakladatel evropské školy o pěstění lesa. Méně známá skutečnost je, že v roce 1916 se stává pomocným učitelem na Arcibiskupském gymnáziu v Kroměříži, kde vyučuje matematiku v nižších třídách.

¹²⁹ Přehled pozemkového majetku semináře a poté i gymnázia je poměrně dobře zachován v archivních dokumentech. In: Majetek 1868–1935, karton 9–60, MZA Opava, pobočka Olomouc

Obr. 4 profesor Konšel

Z výše uvedeného textu je zřejmé, že ústav většinu finančních zdrojů pro svůj provoz získával jednak z vlastního hospodaření a jednak z řady darů a odkazů. Život v období první republiky nebyl po ekonomické stránce jednoduchý, a to ani v případě, že byli chlapci vedeni ke skromnosti a uvážlivosti ve svých výdajích. Ostatně ani platy vyučujících netvořily ani horní patro příjmů občanů republiky. Stanovit jakékoliv průměry příjmů a výdajů v období první republiky je poměrně složité. Tato éra je charakterizována řadou hospodářských, sociálních a měnových či pozemkových reforem a ve 30. letech potom hospodářskou krizí. Ta zasáhla fatálně především příjmy semináře z velkostatku Choryně, který se zadlužil natolik, že se jej seminář nutně potřeboval zbavit. Pro úplnost je uveden alespoň orientační přehled cen v době 20. let 20. století:

- mzdy cca 1929 – dělník asi 510–529 Kč/měs., úředník 1360 Kč/měs., horník 940 Kč/měs.,
- ceny potravin, zboží a služeb (výběr):
 - chléb – 3,40 Kč
 - brambory – 0,95 Kč
 - vepřové maso – 17 Kč/kilo
 - máslo – 26 Kč
 - pivo – 3 Kč
 - košile pánská – 24,92 Kč
 - oblek pánský – 698,33 Kč
 - boty – 100 Kč
 - jízdné vlak – 4,40 Kč/20 km
 - cena orné půdy – 3000–3500 Kč/ha (dle bonity a oblasti), v řepařské oblasti až 8600 Kč/ha

20. léta byla také ve znamení velkých událostí a významných oslav. V roce 1923 se v ústavu konal valný sjezd „učitelstva katolického pro Moravu a Slezsko“. Byla to velká akce, komentovaná i v novinách mimo katolické kruhy. V budově několik dnů zasedalo více než 300 delegátů.

V roce 1925 oslavil slavností a mší své 80. narozeniny papežský prelát Mons. Dr. Josef Bena (v letech 1900–1912 ředitel školy).

V červenci 1926 se také studenti a vyučující gymnázia vypravili na pouť do Říma. Cílem bylo putování ke hrobu patrona katolické mládeže sv. Aloise.¹³⁰ Společně s prof. Vlachem, Jocklem, Robenkem cestoval ještě prof. Fadrus z českého státního gymnázia, který uměl výborně italsky. Ve zvláštní audienci byli profesori a 15 studentů přijati papežem. Při té příležitosti mu věnovali 42 fotografií semináře a kroměřížských pamětihodností.

V listopadu téhož roku poprvé školu navštívil arcibiskup Prečan a v červnu 1927 tehdejší ministr zdravotnictví Mons. Jozef Tiso.

Ředitelství gymnázia také se smutkem konstatovalo lítost nad odchodem dlouholetého příznivce školy, zemského školního inspektora Aloise Vlka. Jeho kolega, rovněž příznivec školy a církevního vzdělávání vůbec, Dr. Jan Mayer byl za své zásluhy odměněn jedním z vysokých papežských vyznamenání, Řádem rytíře řádu sv. Silvestra s komturskou hvězdou.

Obr. 5 inspektor Alois Vlk

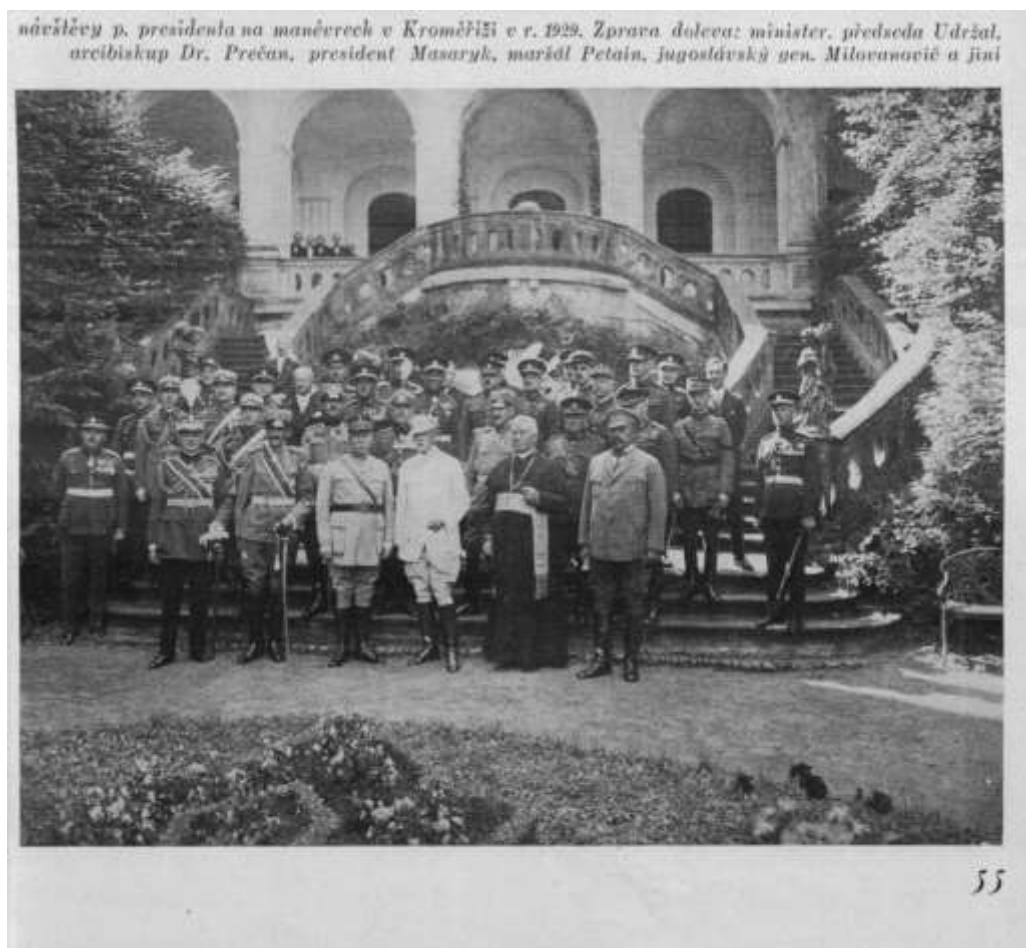
V roce 1928 si žáci a profesori připomněli oslavou 10. výročí vzniku Československé republiky. V četných projevech, pronesených na půdě školy, však

¹³⁰ Alois Gonzaga, 1568 – 1592, andělský mládenec, patron mládeže a katolických škol

oproti předchozím letům nezazníval odkaz k Boží vůli. Projevy byly v náboženském duchu naprosto neutrální, zmiňovaly se častěji jen o odkazu sv. Václava, patrona české země.

V prosinci roku 1928 se v Kroměříži konal slavný a velký pohřeb papežského preláta Mons. Dr. Jana Beny. Na poslední cestě jej provázely učitelské a žákovské sbory z celého města, nad hrobem pronesl řeč kanovník a senátor Valoušek na téma: „Bonitatem et disciplinam et scientiam doce me“.¹³¹ Arcibiskupa zastupoval světící biskup olomoucký Jan Stavěl. Mons. Bena byl pohřben na hřbitově sester sv. Kříže v Kroměříži.

I rok 1929 byl nabitý událostmi. V srpnu se v Kroměříži konalo velké vojenské cvičení. To byla velmi významná událost pro město, široce komentovaná místním tiskem. Prezident Masaryk zavítal i do budovy gymnázia, kde se mu dostalo slavnostního uvítání projevem ředitele. V budově byl po dobu manévrů ubytován přednosta tiskové kanceláře prezidenta republiky. Nezachovala se bohužel slova prezidenta, která snad pronesl ke studentům arcibiskupského gymnázia.¹³²

Obr. 6 prezident Masaryk v Kroměříži 1929

¹³¹ Nauč mě dobrotě, kázni a vědomosti

¹³² Byla to první a také poslední návštěva hlavy státu na Arcibiskupském gymnáziu, a to i v novodobé historii školy

V září město oslavilo 1000 let od úmrtí sv. Václava, konala se studentská akademie a na slavnostním shromáždění občanů na Masarykově náměstí měl o sv. Václavu projev profesor arcibiskupského gymnázia J. Strakoš.

Při těchto akcích a slavnostech, a to nejenom na půdě školy, ale i v kostele sv. Mořice, vystupoval sbor studentů arcibiskupského gymnázia. Zpěv a hudební produkce už neodmyslitelně byly spjaté právě se seminářem a gymnáziem a i tisk, ne příliš církvi nakloněný, uznával jejich hudební kvality. Ve škole se začalo s výukou hry na klavír, tohoto úkolu se zhostila známá kroměřížská osobnost, kněz důchodce Augustin Navrátil. Profesor Štíhel vyučoval hru na violoncello. P. Navrátil vybudoval nový dechový orchestr o 38 členech a vedení gymnázia pro ně zakoupilo nové dechové nástroje. Spolupracovali na hudebních produkcích i s hudebním spolkem Moravan a ten právě v roce 1930 v jejich spolupráci uvedl vůbec poprvé na veřejnosti nově objevenou mši Adama Michny z Otradovic.

Obr. 7 profesori 1930

Obr. 8 sbor

Obr. 9 sekunda

Prefekti a profesori gymnázia po celou historii školy také usilovně budovali knihovny a sbírky, které sloužily jako didaktické pomůcky k výuce. Finanční zdroje pocházely jednak přímo z peněz semináře a později gymnázia, ale především z darů, ať již peněžních nebo přímo fyzických předmětů do sbírek. Knihovna také rostla z nejrůznějších odkazů a pozůstalostí. Sbírkami se budovaly cíleně a plánovitě, za každou část byla zodpovědná určitá osoba ze sboru. I po léta, kdy škola trpěla hmotnou nouzí, sbírky obohacovaly dary a drobné odkazy a také knihovna narostla do impozantních rozměrů. Nedochovaly se bohužel inventáře sbírek, a tak o jednotlivostech a jejich nakupech víme pouze z nepřímých zmínek a poznámek učitelů.

Učitelská knihovna obsahovala převážně řecká a latinská teologická díla, práce velkých filozofů, ale i historické, pedagogické i přírodovědecké práce. Společně se sbírkami přečkala i válečná léta, především je známo, že díky shodě okolností bez větší újmy přežila protektorátní dobu.

Před uzavřením gymnázia a jeho obsazením ženami z německých pomocných sborů se podařilo několika učitelům a řediteli knihovnu a sbírky z větší části přemístit do ředitelny a dvou učeben, které se uzamkly a díky dohodě s okupačními silami nebyly vypleněny.

V roce 1950 po uzavření gymnázia byla knihovna zabavena státní mocí a pečlivě zinventarizována. Inventarizace probíhala od 25. ledna 1950 do 13. března 1951. Provedli ji tři úředníci, F. Prokop, V. Šafařík a B. Skácel. Podle katalogů byla knihovna v budově školy umístěna v desítkách skříní, ale i v zaplněných místnostech bez ladu a skladu. Celkem obsahuje třídílný katalog 21807 položek a dalších 7565 položek představují výroční zprávy škol. Tato obří knihovna byla umístěna v depozitářích státního zámku v Kroměříži, kde se knihy ve větší míře nacházejí

dodnes.¹³³ Fond obsahuje odborné časopisy, např. Časopis českého muzea, Časopis matice moravské, dále celou řadu přírodovědných, filozofických, uměleckých a náboženských spisů. Zajímavostí jsou odborné publikace a pomocné sborníky pro řadu vědních disciplín, stejně tak i učebnice, používané od poloviny 19. století až do 40. let století dvacátého. Knihovna tvoří unikátní a ucelený soubor, který má mimořádnou hodnotu i v dnešní době.

V roce 2014 se podařilo objevit v knihovně střední pedagogické školy v Kroměříži několik spisů, které byly označeny razítkem Archiepiscopale gymnasium Cremsierense. Nepochybně pocházely z trupu bývalé knihovny arcibiskupského gymnázia.

Z ostatních bohatých sbírek se nedochovalo naprosto nic.

Unikátní sbírkou gymnázia tvořenou na vědeckých základech byla sbírka mincí. Byla vytvářena prakticky nepřetržitě od založení školy až do konce její existence. Její doplňování velice záleželo na tom, zda měla svého kustoda, správce, který mince sám sbíral, rozuměl jim a měl zájem na rozšiřování sbírky.¹³⁴ Víme, že v době první republiky existovala hluchá místa, několik let se sbírka rozšiřovala jen z darů a nenakupovalo se nic. I u této sbírky chybí inventář, a tak máme doloženy jen občasné mimořádné nákupy, které stály tehdejšími kustodům za zmínku v pramenech nebo ve výročních zprávách. Byla to nicméně sbírka vytříbená a obsahovala i unikátní kusy. Její součástí byly například údajná medaile arcibiskupa Prečana, kterou měl nechal razit u příležitosti výročí založení školy,¹³⁵ část stříbrného pokladu, nalezeného r. 1926 u Pěncína, řada zlatých mincí, např. vzácný Šlikův „dolar“ z roku 1647. Do sbírky přispívali dárci-sběratelé, například obsahovala část neidentifikovatelných mincí Liechtensteina nebo i dar Fridricha hraběte Strachwitz aus Zdounek.¹³⁶ Sbírkou prokazatelně existovala souběžně s budovanou sbírkou, která je dnes umístěna v expozici biskupské mincovny. Když tato sbírka obsahovala 8000 kusů a byla tak hodnocena jako největší sbírka na Moravě (30. léta 20. století), tak sbírka Arcibiskupského gymnázia měla téměř 3500 kusů. Z pramenů víme, že na konci 30. let byly pro sbírku mincí zakoupeny dva železné trezory, do kterých byla umístěna. Není pravděpodobné, že by byla v době okupace uschována v prostorách školy tak, jako tomu bylo u ostatních sbírek. Protože kovové trezory byly mobilní, je možné, že byly k někomu umístěny do úschovy. Co se s ní stalo je bohužel nevyjasněno dodnes. Po uzavření školy v době protektorátu veškeré zmínky o ní

¹³³ Díky spolupráci se zámeckým knihovníkem Mgr. Měsícem byl objeven Inventář knihovny i s popisem práce tří úředníků, provádějících soupis knih. In: Fond 10959 OII 10 „Seznam knih učitelské knihovny arcibiskupského semináře I, II, III díl“, 1950–1951, Zámecká knihovna v Kroměříži

¹³⁴ Posledním kustodem sbírky byl profesor František Robenek, který zemřel v roce 1938. S jeho smrtí končí veškeré písemné zmínky o této sbírce.

¹³⁵ Pravděpodobně zůstalo jen u záměru, protože o této konkrétní ražbě se v odborných numismatických kruzích neví nic určitého

¹³⁶ Ani u tohoto dárce nevíme bohužel, co daroval

mizí. Je možné, že byla přemístěna do sbírky biskupské mincovny nebo přímo sbírky mincí arcibiskupského zámku, není vyloučeno, že byla rozkradena nebo někým dobře uschována.¹³⁷

Knihovna a sbírky byly budovány již od roku 1854 a v roce 1911 byl jejich stav takovýto:

Přehled knihoven a sbírek k roku 1911:

• Učitelská knihovna	1900 ks
• Sbírka programů ¹³⁸	832 ks
• Žákovská knihovna	2071 ks
• Bibliotheca pauperum ¹³⁹	118 ks
• Sbírka pro náboženství	7 ks
• Archeologické muzeum	26 ks
• Kabinet dějepisu – zeměpisu	306 ks
• Sbírka mincí	985 ks
• Kabinet fyziky	453 ks
• Chemická laboratoř	155 ks
• Kabinet matematiky	27 ks
• Kabinet přírodopisu	2698 ks
• Tělocvičné nářadí	131 ks
• Sbírka kreslení	58 ks
• Sbírka hudebnin	2657 ks

Z výše uvedené statistiky je zřejmé, že se nejednalo vždy o sbírku v pravém slova smyslu, ale také o pomůcky, běžně používané ve výuce. Například pomůcky dějepisu a zeměpisu obsahovaly většinou nástěnné mapy a obrazy, sbírky fyzikální nejrůznější fyzikální přístroje, které by dnes nepochybně byly raritou a starozitností samy o sobě. O systematicky budované sbírky se jednalo v těchto případech:

- Knihovny semináře a školy
- Archeologické muzeum – obsahovalo exponáty z vykopávek a kopie těchto exponátů
- Sbírka mincí

¹³⁷ Její zatajení před okupační správou není pravděpodobné, protože se o ní často psalo ve výročních zprávách školy

¹³⁸ Tímto termínem se označovaly dobové výroční zprávy jiných škol, které byly gymnáziu zasílány a archivovány

¹³⁹ Jednalo se o tzv. „knihovnu chudých“, v přeneseném smyslu o lidovou knihovnu, kde si mohl knihy vypůjčit každý občan za symbolický poplatek nebo zadarmo. Tato knihovna byla rozsahem nejmenší a byla doplňována jen příležitostně. Obsahovala knihy spíše podřadné kvality. Učitelské a žákovské knihovny veřejnosti přístupné nebyly.

- Přírodovědná sbírka – obsahovala kolekci minerálů, přírodnin a také 270 pravěkých zkamenělin
- Sbírka hudebnin – dle odkazů a poznámek se jednalo především o notové partitury, mnohdy rukopisné a často i vzácné a raritní.

Na nákupy se vydávalo ročně v průměru 2000–5000 K. Právě sbírka mincí začala dramaticky narůstat až po roce 1919 a nepochybně to souvisí i s péčí kustoda profesora Robenka, který měl hlavní zásluhu na jejím systematickém budování. Zatímco v roce 1919 sbírka měla necelý tisíc kusů, do roku 1924 již narostla na 1753 kusů, v roce 1925 již 2098 ks.

Přírodovědná sbírka byla v roce 1922 obohacena o unikátní odkaz profesora botanika Gogely, který pro sbírkové účely škole odkázal rozsáhlou kolekci lisovaných květin a cennou sbírku moravských mechů.

Je zajímavé, že škola leckdy obdržela až bizarní dary, a to dokonce od státních orgánů. Ministerstvo obrany ČSR v roce 1926 věnovalo škole vrtuli aeroplánu, neznámý dárc z ministerstva školství věnoval pro kabinet přírodnin úlomek stehenní kosti mamuta.

Největší nárůst sbírek zaznamenáváme v době ředitelské funkce papežského preláta dr. Jana Beny. Provedl vůbec první katalogizaci knihovny, a to po velkém odkazu kanovníka Theodora Hampla v roce 1888, který semináři odkázal 3000 knih. Dr. Bena byl také první, kdo uvedl do pořádku úřední archiv školy. V jeho práci poté pokračoval jeho dosavadní zástupce a následně ředitel Dr. Bonifác Segeřa.

Sbírka mincí narostla skokem v roce 1936 díky velkorysému odkazu Dr. Jana Blažka až na celkových 3365 ks.

Škola ve dvacátých letech ovšem zažívala i méně příjemné chvíle. Přetrvávaly materiální starosti, rostly náklady na stravné i ceny uhlí. Kromě toho se škola dostala do závažných potíží díky neblahým následkům hospodaření ekonoma školy P. Vladimíra Kratochvíla. V roce 1923 inventarizace nejprve zjistila vážná pochybení v hospodaření s finančními prostředky a následně i zjevnou defraudaci jeho osobou. V pramenech se nedochovalo řešení celé situace, často se o případu hovoří jen v náznacích nebo zastřeně. Nicméně situace byla pravděpodobně velmi vážná, protože P. Kratochvíl byl během jednoho dne sesazen z funkce a bylo mu téměř násilím zabráněno vstoupit do budovy. Musel odevzdat klíče od pokladny a všechny finanční podklady. K policejnímu stíhání nedošlo, škoda byla pravděpodobně uhrazena z prostředků zřizovatele a P. Kratochvíl byl donucen ze školy odejít. Přijal funkci administrátora v Opavě a se školou již nikdy neměl nic společného.

Objevily se i problémy pedagogické. V roce 1924 učil na škole mladý učitel RNDr. Emanuel Pokorný. Vyučoval přírodní vědy a zeměpis. Pedagogické zkušenosti měl logicky malé a popravdě zřejmě neměl ani příliš učitelského talentu. Jeho metody, nadměrná přísnost a přemrštěné požadavky přivedly studenty až

k otevřené vzpouře proti jeho osobě a vyučovacím metodám. Situaci musel řešit i arcibiskup a studenti byli potrestáni přísnými tresty. Bohužel, jak bylo pro tuto dobu příznačné, o situaci prameny hovoří jen v náznacích a mlhavě, takže nejsou známa ani jména potrestaných ani jejich tresty. Profesor Pokorný v roce 1926 z gymnázia odešel vyučovat na státní reálku do Litoměřic.

V roce 1929 existoval plán na zrušení brněnského konviktu a přesunu seminaristů do Kroměříže. Pro kroměřížský seminář a gymnázium by to znamenalo velké komplikace, především chyběly ubytovací prostory, budova gymnázia nebyla projektovaná na takový počet studentů, a hlavně se nedostávalo odborně vzdělaných učitelů. Vedení kroměřížské školy svedlo denervující a vysilující zápas o udržení statu quo. To se nakonec podařilo.

Jen co škola vybědla z nemalých vnitřních potíží, udeřila hospodářská krize, která zasáhla i ekonomiku semináře a gymnázia. Přidáme-li ještě neustálou starost o udržení výchovně vzdělávacího a pastoračního programu, nebyl vstup do třicátých let jistě jednoduchý. Velmi výstižně pocity vyučujících vyjádřil anonymní hlas ze sboru: „prázdniny by neměly být, jen odvádí studenty od správné cesty...za vše ostatně mohou modernisté a husiti...“¹⁴⁰

Počátek 30. let byl ve znamení změny ve vedení školy. Dr. K. Hubík odešel po vážné nemoci roku 1931 na trvalý odpočinek a ředitelství gymnázia i semináře bylo opět sjednoceno do rukou jedné osoby. Dr. J. Blažek se stává ředitelem obou institucí a prof. Zeno Jockl je jmenován jeho místoředitelem. 5. 11. 1930 si ústav připomněl smutnou událost, úmrtí Msgr. K. Polzera. Tento německý profesor byl 33 let prefektem a poté profesorem na gymnáziu. Po převratu odešel do semináře v Bruntálu, kde sloužil jako spirituál. Nechtělo se mu opouštět Kroměříž a seminaristy, které tak dobře znal a nikdy mezi nimi nečinil národnostního rozdílu. Byl to velice zručný hudebník, dirigent a také skladatel a jeho skladby doprovázely i smuteční obřad.

Pokračují pravidelné inspekce výuky, každý rok byly minimálně dvě a k tomu ještě mimořádné inspekce zřizovatele. Škola byla pod pečlivým dohledem jak státních orgánů, tak také církve. Upravily se nepatrně osnovy výuky, a tak do 30. let vstupovalo gymnázium s následující koncepcí výuky:

¹⁴⁰ Jednací protokol pedagogické rady z roku 1929, MZA Opava, pobočka Olomouc

TABULKA: PŘEHLED ZÁVAZNÝCH HODIN A JEJICH ČASOVÁ DOTACE V ROČNÍCÍCH

	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII
Náboženství	2	2	2	1	1	-	-	-
Jazyk československý	5	5	4	4	3	3	3	4
Jazyk německý	4	4	4	4	3	3	2	2
Jazyk latinský	-	-	6	6	4	4	4	5
Jazyk řecký	-	-	-	-	6	6	6	5
Dějepis	1	2	2	2	3	3	3	4
Zeměpis	2	2	2	2	1	2	2	-
Matematika	4	4	3	3	3	3	3	2
Přírodopis	3	3	-	-	2	2	2	2
Chemie	-	-	-	2	2	2	-	-
Fyzika	-	-	3	2	-	-	3	4
Fil. propedeutika	-	-	-	-	-	-	2	2
Kreslení a psaní	4	4	2	2	-	-	-	-
Tělocvik	2	2	2	2	2	2	2	2
Zpěv	2	2	-	-	-	-	-	-

Věnujeme-li pozornost tabulce zejména z pedagogického pohledu, můžeme konstatovat, že rozložení výuky bylo velmi dobře vyvážené a odpovídalo věku studentů. Z dotace tělocviku lze říci, že v mnohém ohledu se dnešní základní koncepce neliší od té z dřívější doby. Zajímavá je dotace kreslení a psaní, ze které jasně vyplývá, jaká pozornost byla těmto předmětům věnována především v časovém období věku studentů, kdy bylo možné jejich styl a úpravu psaní ještě zdárně korigovat. Ve třicátých letech 20. století se sice již běžně na vedení agendy používaly psací stroje, dokonce již elektrické, ale kvalita rukopisu byla, zejména u lidí vzdělaných, stále velmi důležitá. Nízká dotace zpěvu je zdánlivě v kolizi s tvrzením, že zpěv byl v semináři i gymnáziu velmi důležitý. Ovšem zpěv figuroval i v nepovinných předmětech a předpokládalo se, že studenti se budou zpěvu věnovat automaticky, ať již při plnění svých duchovních povinností nebo ve volném čase.

V roce 1932 přišlo arcibiskupské gymnázium o dva velké příznivce a také štědré sponzory. 14. 3. 1932 zemřel kroměřížský kapitulní probošt, papežský prelát, místopředseda senátu a senátor F. Valoušek. O tomto čínorodém muži bylo pojednáváno v dřívějších kapitolách. Jeho význam pro historii Kroměřížska není dodnes plně doceněn a jeho životní osudy nejsou bohužel systematicky zpracované.

Druhou ztrátou bylo úmrtí Msgr. Karla Fadruse, profesora reálného gymnázia v Kroměříži. Redigoval katolické noviny „Pozorovatel“ a často byl za své krajní katolické názory kritizován v tzv. volnomyšlenkářských listech regionu. Byl to vynikající znalec jazyků, velký cestovatel po západní Asii a Africe a studenti měli možnost se s jeho putováním seznamovat na pravidelných přednáškách, konaných i pro veřejnost v budově gymnázia. Semináři odkázal dům č. p. 127 na Oskoli, kde měla být podle jeho závěti umístěna nadace pro chudé studující města Kroměříže a jeho okolí. Byl pohřben v rodných Napajedlech. Škola na pohřeb obou mužů, tak jako to bylo zvykem, vyslala deputaci profesorů a žáků. Smutné události pro školu dovršila smrt Dr. Bonifáce Segeťi, vůbec nejvýraznější osoby ředitele, kterého seminář a škola měla.

Obr. 10 Msgr. Karel Fadrus

Nejvýznamnější událostí desetiletí ale bezesporu byly jubilejní oslavy 80letého výročí trvání semináře v Kroměříži.

Konaly se od 29. 9. 1935. Školu při té příležitosti navštívily velmi významné osobnosti. Projev zahájil Dr. Jan Martinů, generální vikář olomouckého arcibiskupství, který připomněl zásluhy arcibiskupa Kohna a Bauera na založení semináře. Arcibiskup Dr. Leopold Prečan, doprovázený Dr. Josefem Kraftem, kapitulářem olomouckého dómu, zase připomíná a děkuje kardinálu Fürstenberkovi a zdůrazňuje, že právě on od samého počátku zasvětil seminář ochraně sv. Cyrila a Metoděje.

S projevem přispěl i tehdejší starosta města Josef Jedlička, zdůraznil sociální význam ústavu, možnost studia žáků z nejhudších rodin právě díky nadacím, které seminář a gymnázium poskytovalo. Svůj názor na gymnázium vyjádřil ve větě, se kterou by možná někteří volnomyšlenkářští kritici nesouhlasili: „Arcibiskupské gymnázium v Kroměříži umístěné je požehnáním pro město samo...“¹⁴¹

Obr. 11 maršál Petain, starosta města Jedlička, v pozadí gen. Syrový a gen. Podhajský

Členem delegace byl také Jan Hrubý, profesor arcibiskupského gymnázia v Praze-Bubenči, který lichotivě v projevu uvedl, že ač je seminář a gymnázium v Kroměříži na první pohled Praze konkurencí, ve skutečnosti tomu tak není. Ovšem ve skutečnosti tomu tak přesně bylo. I když mezi školami nebyl přímý konkurenční boj o žáky, přesto jejich vztah odrážel pro Prahu leckdy nepříjemnou skutečnost, totiž tu, že olomoucké arcibiskupství bylo vždy na Praze do jisté míry nezávislé. Konečně výroční zpráva, komentující oslavy, poněkud uštěpačně zmiňuje fakt, že první ředitel arcibiskupského gymnázia v Praze, prof. A. Tuček, byl absolventem právě kroměřížského semináře.

Oslavy samotné měly velmi slavnostní ráz, včetně děkovné mše svaté v kostele sv. Mořice, celebrowané generálním vikářem Martinů (sám absolvent školy) a arcibiskupem Prečanem, kterou zpěvem doprovázel seminární a gymnaziální sbor. Pro tuto příležitost byla vydána jubilejní výroční zpráva, která se pokusila zmapovat historii ústavu od samého počátku a uvedla také neocenitelnou pomůcku, totiž přehled všech absolventů i učitelů až do roku 1935. Vyvrcholením oslav se staly dvě události. Tou první byl sjezd žáků a chovanců ústavu. Nemáme bohužel přesnějších zpráv, ani co do počtu přítomných, ani o průběhu celé akce. Druhou byla poprvé po 34 letech tzv. generální vizitace ústavu arcibiskupem Prečanem a jeho suitou. Souvisela s návštěvou arcibiskupa z Aeginy Saveria Rittera, apoštolského nuncia

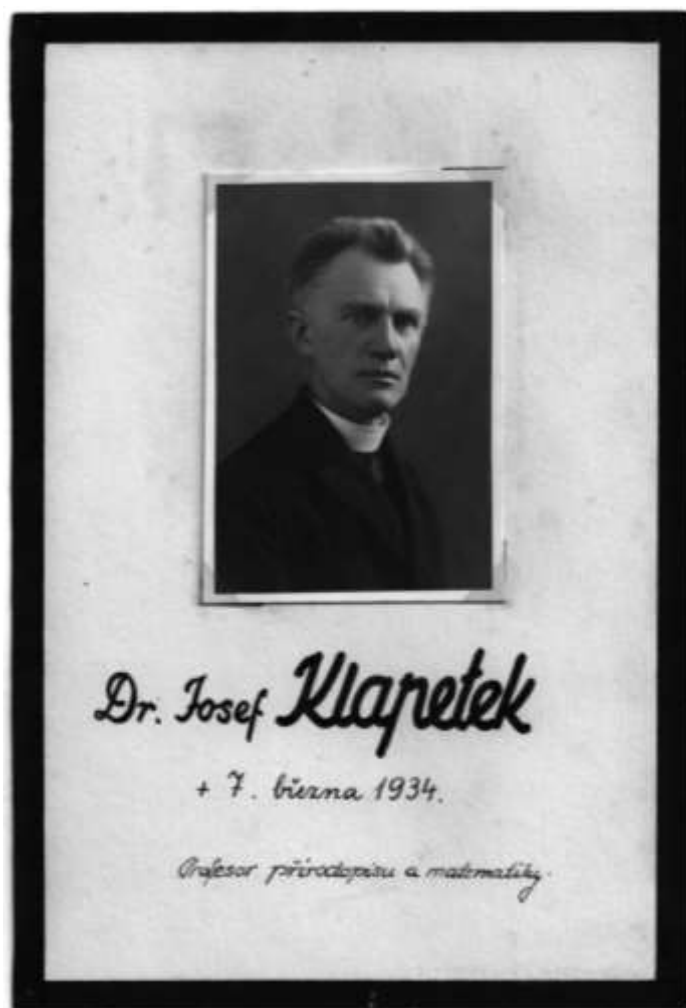
¹⁴¹ In: Výroční zpráva arcibiskupského gymnázia 1935/1936, SOA Kroměříž

v Praze, který kroměřížské gymnázium v roce 1935 rovněž navštívil právě s arcibiskupem Prečanem. Jednalo se svým způsobem o návštěvu na nejvyšší úrovni a arcibiskup osobně přezkušoval znalosti studentů z náboženství. Arcibiskup Prečan měl vůbec ze všech církevních otců představených ke škole nejbližší vztah. Dosvědčuje to dochovaná korespondence mezi ním a ředitelstvem školy. Z ní vyplývá mimořádný zájem arcibiskupa i o běžný chod školy, dotazuje se na prospěch jednotlivých žáků a často je jeho korespondence psána ručně. Několikrát se o ústavu zmiňuje jako o zvláště milém, nebo dokonce o svém vlastním. Kroměřížské gymnázium tak bylo jeho jakousi osobní prelaturou. Byl to muž zcela mimořádného rozhledu s hlubokými uměleckými sklony a velkým zájmem o historii.

V druhé polovině 30. let umírá „silná generace“ profesorů gymnázia – r. 1928 J. Bena, r. 1933 B. Segeřa, r. 1934 F. Netopil, ekonom semináře, r. 1934 J. Klapetek, dlouholetý profesor přírodovědných předmětů, r. 1935 K. Hubík a r. 1936 ředitel J. Blažek. Od roku 1937 je ředitelská funkce opět zdvojená. 2. února se ředitelem gymnázia stává Dr. František Vlach (je zároveň i místoředitelem semináře) a novým ředitelem semináře je jmenován Zeno Jockl. Dr. Vlach povede školu do nelehkých protektorátních let a zejména první zápas o zachování školy je spojen s jeho jménem.

Obr. 12 Msgr. Blažek

Obr. 13 Dr. Klapetek

V roce 1937 „postihla“ seminář opět velká událost. Na „apoštolskou vizitaci“ přijel Dr. Hilarius Felder OMC, osobní přítel papeže. Při této události stála samozřejmě celá škola v pozoru, Dr. Felder také osobně doplnil výchovně vzdělávací koncepci církevních škol a ve školské problematice se velmi dobře vyznal. Jeho návštěva, ostatně byla hodnocena velmi kladně, měla pro gymnázium zajímavý dovětek. Při návštěvě bohoslužby projevil údiv nad nedostatečnou kapacitou kaple. Ta měla tehdy jinou prostorovou dimenzi než dnes a začínala až v prvním patře budovy. Tento zajisté dobře míněný údiv se rovnal rozkazu. Okamžitě se začalo s přestavbou. Kaple byla proražena do přízemí a z jedné tak vznikly dvě, které protínaly budovu od přízemí až po střešinu. Novou vzdušnou kapli, zasvěcenou patronu studující mládeže Sv. Stanislavu Kostkovi prosvětliil nový oltář z kararského mramoru, který konsekroval 17. 10. 1937 generální vikář Jan Martinů. Před obě kaple byl přistavěn presbytář o rozměrech 4 × 4 metry. Nádherné vitráže do dolní kaple věnoval profesor Zeno Jockl. Na kůr byly zakoupeny moderní dvoumanuálové varhany. Doktor Felder tak mimoděk přispěl k významné změně dispozice kaplí, která se zachovala dodnes. Jednalo se o poslední významnou úpravu gymnaziální a seminární budovy na dlouhou dobu a provedenou v jednom jediném roce.

Etapu méně dramatického období pro seminář a školu, období stability a rozkvětu symbolicky završuje oslava zlatého kněžského jubilea dr. Leopolda Prečana v červnu 1939. Konala se slavnostní mše svatá s chorálovými zpěvy a následně v budově školy i studentská akademie. Ta sloužila i jako slavnost k zakončení školního roku. Slavnostní projev ředitele byl na téma: „Jeho Excellence a náš ústav“.

Smutnou událostí bylo naopak úmrtí významného vědeckého pracovníka v řadách církve a kurátora sbírky mincí dr. Františka Robenka.

To již ovšem bylo za nového režimu, protektorátu Čechy a Morava.